

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.341.1

ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Бабич В.Д.*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

Об'єкт дослідження – процес розвитку інноваційного потенціалу держави. Предмет дослідження – оцінка сучасного стану інноваційного потенціалу України, а також тенденцій та перспектив його розвитку. За для удосконалення засад формування механізму державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності України в роботі було розроблено систему завдань. Виділено та простежено тенденції, що характеризують інноваційні процеси в економічній системі України. Проаналізовано стан розвитку інноваційного потенціалу України. Систематизовано недоліки механізму реалізації інноваційного потенціалу. Обґрунтовано перспективи підвищення інноваційної активності. Для дослідження тенденцій та процесів розвитку інноваційного потенціалу, а також досягнення інших сформованих в дослідженні завдань було використано наступні методи наукового дослідження: індукції, дедукції, моніторингу, системного аналізу, синтезу, формалізації, абстрагування, розрахунково-аналітичний та графічний.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал, державне регулювання, інноваційні процеси, науково-технічний розвиток, державна підтримка.

UDC 330.341.1

ESTIMATION OF TENDENCIES OF INNOVATIVE POTENTIAL

Babych V.*Kharkiv national university named after V.N. Karazin*

Object of the research is a process of development of innovative potential of the state. Subject of the research is an estimation of the modern condition of innovative potential of Ukraine, and also tendencies and prospects of its development. For the improvement of principles of forming of mechanism of government control and support of innovative activity in Ukraine the system of tasks was worked out. Tendencies which characterize innovative processes in the economic system of Ukraine were detected and traced. Condition of the development of innovative potential of Ukraine was analyzed. The lacks of mechanism of realization of innovative potential were systematized. The prospects of increase of innovative

activity were grounded. For research of tendencies and processes of development of innovative potential, and also accomplishment of other tasks formed in research were used next methods of scientific research: induction, deduction, monitoring, system analysis, synthesis, formalization, abstracting, settlement-analytical and graphic.

Keywords: innovations, innovative potential, government control, innovative processes, scientific and technical development, state support.

Актуальність проблеми. Досвід держав, які за останні роки змогли акумулювати власні зусилля та досягти стрімкого росту якісних перетворень в економічній системі, демонструють нам необхідність створення такої моделі розвитку економічної системи, яка б спиралась на засади конкурентного шляху використання інноваційного потенціалу. Тому дослідження: проблем підвищення інноваційної активності, механізмів державного регулювання та підтримки розвитку інноваційного середовища, тенденцій, що відображають стан та розвиток інноваційного потенціалу є актуальним завданнями українського сьогодення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням аналізу та розвитку інноваційного потенціалу присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Т. Васильєва, С.Ілляшенко, П. Завлін, П. Друкер, О. І. Волков, Н. Кондратьєв, К. Фрімена, М. Портер, Й. Шумпетер, В. Василенко, В. Гончаров, В. Геєць. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що на переконання науковців, вітчизняна наука має достатній потенціал, тому формування ефективної інноваційної системи, що дозволяє безперервно впроваджувати інновації, є одним із пріоритетних завдань держави. Проте негативні сучасні тенденції, що спостерігаються в економіко-політичному стані країни, унеможливають ефективну роботу інноваційної системи, перешкоджають розвитку міжрегіональних зв'язків, нівелюють зусилля спрямовані на активізацію науково-технічного розвитку. Одним із ключових умов активізації інноваційної діяльності є ставлення суспільства і держави до інноваційного потенціалу країни та проблем інституційного і законодавчого забезпечення державного регулювання науково-технічного, інноваційного розвитку. Таким чином проблема підвищення рівня використання інноваційного потенціалу і реалізації політики інноваційного розвитку потребує додаткового наукового дослідження.

Мета роботи – дослідити тенденції розвитку інноваційного потенціалу України, дати оцінку сучасному стану інноваційного потенціалу України, та сформулювати пропозиції щодо його розвитку.

Викладення основного матеріалу. Розробка дієвого механізму стимулювання інноваційних процесів, для подальшого його використання в українській практиці потребує узагальнення світового досвіду формування позитивного інноваційного середовища та регулювання інвестиційної діяльності з урахуванням особливостей окремих країн, що досягли позитивних результатів. Це обумовлено тим фактом, що Україна перебуває у стані пошуку оптимальної моделі соціально-економічного розвитку, а в державній інноваційній системі відсутні здатність до генерування й комерціалізації нововведень та ефективний механізм визначення пріоритетів реалізації інноваційних проектів. Тенденції, що склалися у світовому економічному просторі підтверджують той факт, що єдиний шлях розвитку для України це створення економічної системи інноваційного типу. Місце України у світовому економічному просторі перш за все залежить від здатності активізувати систему інноваційних процесів на базі акумулювання та реалізації власного інноваційного потенціалу. Так недооцінка цього факту може привести до витіснення України зі світового ринку високотехнологічної продукції і як наслідок призведе до неможливості підвищення сучасних стандартів рівня життя населення та забезпечення безпеки національної економічної системи.

Інновації відіграють важливу роль у формуванні соціально-економічних відносин сприяють економічному зростанню та активізації відтворювальних процесів в національному господарстві. Відповідно до Закону України Про інноваційну діяльність: інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

В умовах економічної, соціальної та політичної кризи, конкурентоспроможність Української економічної системи у міжнародному просторі значною мірою обумовлюється потребою інтелектуалізації ключових факторів що позитивно впливають на відтворювальні процеси та наявністю дієвого механізму реалізації

інноваційного потенціалу. Під ним розуміють сукупність наявних в країні інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів з відповідним їх інфраструктурним забезпеченням, які здатні продукувати нові знання, та ефективний механізм комерціалізації останніх. Інноваційний потенціал - здатність до зміни, покращання, прогресу, це джерело розвитку» [2].

Доведено, що підвищення ролі держави у проведенні інноваційної модернізації має досягатися переважно шляхом використання економічних методів регулювання, які властиві ринковій економіці, а також на основі вдосконалення нормативно-правового та податкового забезпечення розвитку інноваційного потенціалу.

Інноваційним потенціалом економіки доцільно вважати агреговану сукупність наявних у держави інноваційних ресурсів, які перебувають у системній єдності, зумовлених ними можливостей країни щодо мобілізації на визначеному часовому проміжку інноваційних ресурсів для реалізації стратегічних та тактичних цілей стимулювання економічного зростання, а також здатності економічної системи до сприйняття інновацій, адекватного реагування на них [3].

Важливе значення має державна підтримка реалізації інноваційного потенціалу, яка базується на систематичному моніторингу підготовки кадрів вищого кваліфікаційного рівня за різними напрямками, особливо науково-технологічної спрямованості. Це дає державі можливість приймати рішення стратегічного характеру стосовно удосконалення системи кадрового забезпечення, яка націлена на інноваційний та науково-технологічний розвиток.

У теорії й на практиці приділяється значна увага проблемам формування, оцінки та використання інноваційного потенціалу підприємств, регіонів, макроекономіки, при чому інноваційний потенціал всіма авторами визначається, як ключова підсистема соціально-економічного потенціалу національної економіки в основі якої лежить поєднання комплексу ресурсних компонентів.

Система освіти в цілому і вищої освіти зокрема є одним із секторів національної економіки, в якому формується підвищений попит на нові знання та технологій. Тому вищі навчальні заклади сьогодні мають всі можливості, щоб стати центрами інноваційної активності регіональних економік і держави в цілому [4].

Моніторинг та оцінювання рівня розвитку наукового потенціалу можливі за багатьма показниками, зокрема: кількістю науково-

дослідних організацій та університетів; чисельністю наукових кадрів – докторів, кандидатів наук, рівнем їх зайнятості в економіці; співвідношенням між фундаментальними і прикладними дослідженнями; рівнем фінансування наукових досліджень [5].

Таблиця 1 - Основні показники діяльності аспірантури та докторантури в Україні (складено автором на основі [6])

Роки	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Україна - усього											
Кількість закладів, що мають аспірантуру на кінець року	418	496	502	507	521	525	530	524	521	518	482
Кількість аспірантів на кінець року	23295	29866	31293	32497	33344	34115	34653	34192	33640	31482	27622
Прийом до аспірантури за рік	7744	9711	10201	10286	10189	10470	10626	10306	9916	8599	7568
Випуск з аспірантури за рік	5132	6417	6840	7154	7343	7929	8290	8578	8499	8320	7597
у тому числі з захистом дисертації	842	1171	1438	1517	1623	1826	1954	2079	2157	2173	1881
Кількість закладів, що мають докторантуру на кінець року	209	240	241	252	249	256	263	266	271	276	264
Кількість докторантів на кінець року	1131	1315	1373	1418	1476	1463	1561	1631	1814	1831	1759
Прийом до докторантури за рік	376	461	502	506	531	475	603	605	639	623	596
Випуск з докторантури за рік	401	373	396	414	424	465	459	491	424	578	524
у тому числі з захистом дисертації	37	52	87	83	93	125	132	126	141	188	143

* - За 2014 рік без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя

За даними таблиці 1 простежується тенденція стрімкого розвитку мережі закладів на базі яких здійснюється підготовка наукових кадрів, так з 2000 року по 2013 рік кількість закладів, що мають аспірантуру зросла майже на 24% (з 418 до 518 відповідно), також протягом цього періоду збільшилась і кількість докторантур приблизно на 32% (з 209 до 276 відповідно). Разом із цим зростає і чисельність аспірантів та докторантів: кількість аспірантів збільшилась на 35%, кількість докторантів збільшилась майже на 62%. Однак слід зауважити той факт, що позитивна динаміка за такими показниками, як кількість закладів, що

мають аспірантуру, кількість аспірантів, а також прийом до аспірантури простежується лише по 2010 рік, з 2011 по 2013 роки дана тенденція змінюється на протилежну. Проте показники діяльності докторантури зростають протягом усього досліджуваного періоду.

Одним із передбачуваних наслідків росту кількості потенційних наукових кадрів є збільшення випуску з аспірантури та докторантури, у тому числі із захистом дисертації. Ключовим, з точки зору кадрового забезпечення інноваційного середовища України, є показник випуску з аспірантури із захистом дисертації. Тому важливо зауважити той факт, що у період з 2000 року по 2013 рік цей показник неспинно зростає. Найбільший ріст припадає на 2006 рік із 1171 чол. до 1438 чоловік, і складає майже 23%, потроху сповільнюється темп росту даного показника з 2010 до 2013 рр., однак не зважаючи на це все ж має позитивну динаміку, так кількість аспірантів, що було випущено із захистом дисертації у 2010 році - 1954 чол., 2011 році – 2079 чол., 2012 році – 2157 чол., 2013 році -2173 чол., тобто збільшився на 7,01%, 6,4%, 3,75%, 0,74% відповідно.

Якщо порівнювати 2013 рік з 2000 роком, то показник випуску з аспірантури із захистом дисертації збільшився на 158,08% з 842 чол. до 2173 чол. Перш за все це говорить нам про постійний приток кадрів, які мають ступінь кандидат наук до економічної системи України. Лише з 2005 по 2013 рік понад 15 000 чоловік отримало ступінь кандидата наук.

Особливої уваги потребує розгляд змін, що відбулися в 2014 році. Перш за все ті негативні зрушення, які спостерігаються в 2014 році викликані скрутним політичним становищем на сході України та вибуттям з економічної системи Автономної Республіки Крим. Так за даними державного комітету статистики кількість закладів, що мають аспірантуру у 2014 році знизилась з 518 до 482, однак якщо розглянути показники, що наведено в таблиці 1 у регіональному розрізі, то можна простежити той факт, що наявна негативна динаміка припадає на АРК, м. Севастополь, а також Донецьку та Луганську області.

З економічної системи вибуло: 11 – АРК (окупована територія), 22 – Донецька область, 3 – Луганська область та 5 – м. Севастополь закладів, що мають аспірантуру. Теж саме стосується й докторантури, кількість закладів, що мають докторантуру знизилась з 276 до 264 по Україні, в тому числі : 5 – АРК, 12 – Донецька область, 1 – Луганська область, 4 – м. Севастополь. Одним із наслідків стрімкого зниження кількості закладів, що проводять підготовку наукових кадрів є спад значень інших показників діяльності аспірантури та докторантури.

Також досить ілюстративним є той факт, що втрата закладів, на базі яких проводиться підготовка наукових кадрів, сумарно по АРК, м. Севастополь, а також Донецькій та Луганській області перевищує спад по Україні в цілому. Таким чином можна говорити про локальні зміни, які в жодному разі не порушили позитивної динаміки.

Основною проблемою вітчизняної інноваційної сфери залишається низький рівень готовності підприємницького сектору до впровадження інновацій, що обмежує зростання продуктивності праці, формує високу енергоємність виробництва. На макрорівні це призводить до ігнорування модернізації та структурної перебудови економіки, тобто відсутнє якісне оновлення. [7]

Спираючись на вищевикладене можна констатувати той факт, що українське інноваційне середовище досить перспективне з точки зору наявності потужного інноваційного потенціалу. Проте для ефективної його реалізації потрібно вирішити цілу низку проблем. Необхідні технологічне та структурне оновлення інноваційної інфраструктури, адаптація системи державної підтримки інноваційної діяльності до сучасних реалій та диверсифікація форм науково-технічного співробітництва з іншими країнами світу.

Загальна концепція розвитку науково-технічної діяльності повинна ґрунтуватися на забезпеченні належних інституційних перетворень та використанні низки економічних стимулів усіх учасників науково-технічної діяльності.[8]

Висновки. Аналіз показників, що характеризують рівень кадрового забезпечення науково-технічної та інноваційної сфер, свідчать про наявність потужного інноваційного потенціалу в Україні. Однак його реалізація знаходиться на незадовільному рівні. Задля отримання позитивних зрушень в інноваційній системі України необхідно впровадити модель розвитку економіки, яка б відповідала виробничим, науково-технічним, ресурсним можливостям і формувалася на засадах максимальної інтеграції процесів створення конкурентоспроможних знань та технологій з високоефективним, всебічним їх використанням. Ключову роль у формуванні вище визначеної моделі має відігравати система державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності, адже ринкових механізмів недостатньо для акумулювання інвестиційних ресурсів у кількості достатній для здійснення структурних зрушень. Тому без реалізації державою заходів за вище визначеним вектором існує велика вірогідність відтоку із національної економічної системи потенціалу, який вона має на даний момент.

В цілому інноваційні процеси, що відбуваються в економічній системі України можна охарактеризувати наступним чином: постійний ріст кадрового потенціалу та наявність умов для підвищення освітнього рівня працівників всіх сфер економічної діяльності з одного боку, та слабе інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності, а також моральне застарівання технічної складової підприємств, організацій та установ наукової спрямованості з іншого. Тому доцільно виділити недоліки, які потребують першочергового усунення для досягнення інноваційною системою спроможності до використання тих переваг, що обумовлені її потенціалом: слабка інноваційна інфраструктура, низький рівень стимулювання інноваційної діяльності, майже відсутність співпраці підприємств, організацій з вищими навчальними закладами стосовно реалізації теоретичної складової в інноваційні технології, малоєфективне науково-технічне співробітництво з іншими представниками світової арени.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України прийнятий Верховною радою України від 16.10.2012 № 5460-VI: текст із змін. станом на 15 квітня 2014р. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Національна економіка[текст]: навч. посіб. / За заг. ред. Носової О. В. – К.: Центр учбової літератури. – 2013. – 512 с.
3. Касьяненко В. О. Дослідження сутності інноваційного потенціалу економіки [Електронний ресурс] / В. О. Касьяненко. // Демократичне врядування. – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2011_8_17.pdf
4. Попова Н. О. Інноваційний потенціал ВНЗ як фактор конкурентної переваги: теоретичні положення / Н. О. Попова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 4. – С. 101-105
5. Ситник Й. С. Розвиток наукового потенціалу України як передумова інтелектуалізації економіки і менеджменту / Й. С. Ситник // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2013. – № 754. – С. 75-86.
6. Державна служба статистики України : Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
7. Бачевська І.П. Інноваційна діяльність в Україні: інструменти та механізми державного впливу [Електронний ресурс] / І.П. Бачевська // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2014. – Вип. 2(12). – Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2014-02\(12\)/11.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/11.pdf)
8. Климович Н.І. Особливості та специфіка розвитку науково-технічної діяльності в Україні/ Н.І. Климович // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – с. 235-239.